

AGRONOMSKI GLASNIK 1-2/2017.
ISSN 0002-1954

Pregledni članak
Review article

SEKEM – HOLISTIČKI PRISTUP SAMOODRŽIVOSTI

SEKEM - A HOLISTIC INITIATIVE

Ana Poštek, L. Brezinščak

SAŽETAK

Dr. Ibrahim Abouleish osnovao je 1977. godine SEKEM koji se razvio iz biodinamičke farme u tvrtku za proizvodnju i distribuciju održive hrane, tekstila i farmaceutskih proizvoda, uvijek imajući u svojoj srži načelo održivog razvoja i dobrobit zajednice. Uz prihode od 292 milijuna egipatskih funti (15 mil. eura)¹, SEKEM je među top proizvođačima organskih proizvoda u svijetu i vodeći proizvođač na Bliskom istoku. Danas SEKEM zapošljava 1.220¹ ljudi u svojim tvrtkama i Zakladama, te obrađuje 1628¹ Feddan-a (638,76 ha) s partnerima. Ova vrsta integrirane zajednice koja istovremeno nastoji kombinirati ekonomske, kulturne, socijalne, ekološke i političke aspekte poznata je kao socijalno poduzetništvo. Najvažnije od svega, SEKEM je pokazao održivost temeljenu na holističkom pristupu razvoju. SEKEM inicijativa u svojoj odlučnosti i upornosti dokazuje učinkovitost biološko dinamičke metode u poljoprivredi, 1993. godine, kada uz podršku vlade uvodi zabranu primjene pesticida na pamuk.

Podaci navedeni u ovom istraživanju potrebni su da bi u potpunosti razumjeli i primijenili SEKEM standarde u području kvalitete i sigurnosti hrane, ekološkog djelovanja i učinaka biološko dinamičkog uzgoja.

Ključne riječi: SEKEM, socijalno poduzetništvo, ekološka poljoprivreda, održivi razvoj

ABSTRACT

Founded in 1977 by Dr. Ibrahim Abouleish, SEKEM has evolved from a biodynamic farm to a holding of companies producing and distributing sustainable food, textile and pharmaceutical products, always keeping to the sustainable development principle and community wellbeing values. With net revenues of 292 million Egyptian pounds (15 mil. Euro)¹, SEKEM is among the top producers of organic products worldwide, and the leading producer in the

---

¹ SEKEM Sustainability Report – 2015

Middle East. Nowadays, SEKEM employs 1,220¹ people in its companies and foundations and cultivates 1628¹ Feddans (638,76 ha) with partners. This kind of integrated community which simultaneously tries to combine economic, cultural, social, ecological and political aspects is known as social entrepreneurship. More important, SEKEM has demonstrated the viability in Egypt of new, holistic approaches to development. SEKEM's initiative in demonstrating the effectiveness of biodynamics methods in agriculture led, in 1993, to the government's banning of pesticide spraying of cotton crops.

Information given in this research is needed to fully understand and apply SEKEM standards in the field of food quality, food safety, environmental performance and the effects of biodynamic farming practices.

Key words: SEKEM, social entrepreneurship, organic agriculture, sustainable development

UVOD

Klimatske promjene, dovoljne količine hrane i vode, biološka raznolikost, dobrobit životinja, radna mjesta, obrazovanje i mir izravno ili neizravno su povezani s poljoprivredom, što znači da neodgovorna poljoprivredna praksa predstavlja opasnost za naše prirodno i društveno-ekonomsko okruženje. S druge strane održiva poljoprivredna praksa ima sposobnost za rješavanje tih pitanja bez iscrpljivanja postojećih resursa.

Površine pod ekološkom poljoprivredom u stalnom su porastu kako u razvijenim zemljama tako i u zemljama u razvoju. Prema posljednjim statističkim podacima, ekološka poljoprivreda primjenjuje se u 172 države na ukupno 43.7 milijuna hektara, što predstavlja porast od 50% u zadnjih deset godina (Willer and Kilcher, 2016.). Danas su opće poznati i dokazani štetni učinci konvencionalne poljoprivrede, a s druge strane višestruke koristi od ekološke poljoprivrede (Znaor, 1996; Pejnović i sur., 2012; Kisić, 2014.). Ekološka poljoprivreda jedan je od konstitutivnih elemenata ideje održivosti (Šimleša, 2010.). Održivi se razvoj može definirati kao „sprečavanje narušavanja prosječnog životnog standarda za buduće generacije koji se ne može postići sve dok se siromaštvo izravno ne napadne, jer siromaštvo i degradacija okoliša idu jedno uz drugo“ (Goodstein, 2003.). Društvene vrednote koje više valoriziraju zaštitu okoliša od privrednog rasta, gdje je veća valorizacija ljudskog rada nasuprot privrednih potreba podupiru ideju ekološke poljoprivrede (Cifrić, 1994.). Današnje društvo koje svakih nekoliko desetljeća pogađa gospodarska kriza, a time i veliki društveni problemi – siromaštvo, glad, neadekvatni zdravstveni uvjeti, onečišćenje okoliša, zahtijeva novi oblik i

model poslovanja potreban za postizanje održivog gospodarskog, socijalnog i okolišnog razvoja, a to je socijalno poduzetništvo.

Poduzetništvo se može gledati kao dio rješenja za postizanje održivog razvoja. Za poduzetnike održivi razvoj znači prilagodbu poslovnih strategija i aktivnosti tako da se zadovolje potrebe poduzeća i njihovih dioničara danas, te zaštitu, ljudskih i prirodnih resursa koji će biti potrebni budućim generacijama. Socijalno poduzetništvo jedan je od tipova poduzetništva koji se može temeljiti na održivom razvoju (Jurković, 2015.).

Primjeri uspješnog socijalnog poduzetništva u poljoprivredi: „Green Belt Movement“ kojime je olakšano pošumljavanje s 20 milijuna stabala (Maathai, 1985.); „Plan Puebla“ povećanje proizvodnje kukuruza za 62% te uz diversifikaciju proizvodnje povećanje prihoda po kućanstvu za 252% (Dominguez, 1994; Veltmeyer and Petras, 2000.); „Grameen Bank“ s mikrokreditima bez jamaca za razvoj ruralnog prostora (izdanih 2.3 milijuna mikrokredita) (Mizan, 1994; Todd, 1996.), te SEKEM kao najznačajniji primjer koji ćemo obraditi u ovom preglednom radu. Poljoprivreda je ključni sektor u egipatskom gospodarstvu, pružajući egzistenciju za 55 posto stanovništva (Radwan i sur., 2011). U Egiptu djeluje 790 organskih farmi ukupne površine 85 801 ha, što čini 2.3% od ukupnog poljoprivrednog zemljišta u 2012. godini (Willer and Kilcher, 2016.). Certificirana organska proizvodnja počela je u Egiptu prije 23 godine na farmi (SEKEM) površine 17 ha u istočnoj pustinji namijenjenoj za proizvodnju ljekovitog bilja za izvozno tržište (Radwan i sur., 2011.).

SEKEM inicijativu (SEKEM na drevnom egipatskom znači "vitalnost od sunca") osnovao je 1977. godine egipatski farmakolog i socijalni poduzetnik Dr. Ibrahim Abouleish "za vraćanje i održavanje vitalnosti tla i hrane, kao i biološku raznolikost prirode kroz održivu i ekološku poljoprivredu, te kao podršku socijalnom i kulturnom razvoju Egipta". SEKEM je prva organizacija u svijetu koja je primijenila smjernice biološko-dinamičke poljoprivrede za proizvodnju pamuka jer se temelji na holističkom pristupu, kojeg zastupa i njen osnivač (Merckens, 2000.).

S obzirom na sklonost Dr. I. Abouleisha prema antropozofiji² ne treba čuditi odabir biološko-dinamičkih metoda za razvoj poljoprivrede SEKEM-a. Glavna razlika biološko-dinamičke poljoprivrede od ostalih oblika ekološke poljoprivrede jest korištenje biodinamičkih preparata i rad prema mjesečevim sjetvenim kalendarima (Steiner, 2001.).

---

² Spoj znanosti, umjetnosti i religije, predstavlja prvi pokušaj da se znanstvenim metodama pristupi u sferu duhovnog (Fränkl-Lundborg, 2012.); utemeljitelj Rudolf Steiner

Cvijet održivosti primjenjuje se kao alat za procjenu, upravljanje i komunikaciju radnji unutar SEKEM-a, koji ga koristi kako bi lakše postavio ciljeve i načine njihovog ispunjenja na transparentan način.

Cilj rada je prikazati organizacijske dijelove vezane za organizaciju SEKEM-a, vrijednosti na kojima se temelji, te misiju i viziju osnivača SEKEM-a. Ovaj će rad pomoći boljem razumijevanju spomenute metode ekološke poljoprivrede, te ujedno omogućiti da se na jednom mjestu nađu relevantni podaci za daljnje proučavanje organizacije i njene moguće primjene u agroekološki sustav proizvodnje neke regije.

Osnivanje SEKEM-a

Prof. Dr. Ibrahim Abouleish rođen je u Egiptu 1937. godine. Započeo je studij kemije i medicine na Sveučilištu u Grazu u Austriji, gdje je završio doktorski studij Farmakologije 1969. godine. Nakon dokorskog studija, bio je uključen u farmaceutska istraživanja te je do 1977. godine bio voditelj Odjela za farmaceutska istraživanja.

Tijekom svog posjeta Egiptu 1975. godine ostao je zaprepašten tadašnjim stanjem u državi i sljedećim aktualnim problemima: prenapučenost, zagađenje okoliša, neodgovarajuće obrazovanje i loša zdravstvena zaštita. Došao je do zaključka da je samo holistički pristup moguć u rješavanju ovih problema. Njegova vizija integracije ekonomske, kulturne i društvene aktivnosti u holistički, održivi razvoj projekta temeljio se od samih početaka na načelima biološko-dinamičke poljoprivrede. Godine 1977. znanstvenik se vratio u Egipat i kupio 70 hektara u pustinji na sjeveroistoku Egipta i zajedno sa svojim istomišljenicima osnovao SEKEM inicijativu. Na slici 1. nalazi se logo SEKEM inicijative.

Slika 1. Logo SEKEM-a

Figure 1 SEKEM label

Za revitalizaciju pustinjskog tla na području izrazite aridne klime sa iznimno malo organske tvari (<0.01%) (Radwan i sur, 2011.) odlučio je primijeniti smjernice biodinamičke poljoprivrede, te uspio u kultiviranju voća, povrća, pamuka i drugih usjeva. SEKEM je postepeno rastao te je dr. Abouleish uključio i druge tvrtke pod okrilje SEKEM-a. Neke od njih su ATOS Pharma za farmaceutske proizvode, te Libra za biodinamički uzgoj usjeva. ISIS Organska za proizvodnju i preradu organskih prehrambenih proizvoda 1997. i ConyTex (sada NatureTex) za proizvodnju organskog tekstila u 1998. Poduzeća su ujedinjena pod okriljem SEKEM Holdinga od 2000. S obzirom na holistički pristup dr. Abouleisha, SEKEM se obvezao da će služiti društvu i uspostaviti nekoliko društveno korisnih institucija. (SEKEM.com)

Osim svojih poljoprivrednih i komercijalnih aktivnosti, uspostavljena je SEKEM-ova Zaklada za razvoj (*eng. SEKEM Development Foundation*). Ona predstavlja krovnu organizaciju svih SEKEM-ovih kulturnih aktivnostima, kao što su vrtić, škola, bolnica, Centar za strukovnu obuku, Centar obrazovanja za invalide i socijalno ugrožene, Heliopolis akademija i Sveučilište Heliopolis. Pored 1.000 zaposlenika koji rade u SEKEM-ovim tvrtkama te su izravni korisnici tih usluga, još oko 45.000 ljudi iz susjednih sela ima pristup tim obrazovnim i zdravstvenim uslugama. Nedavno osnovana Heliopolis Akademija i Sveučilište obavljaju istraživačke i razvojne projekte te obučavaju studente o održivom razvoju u području medicine, poljoprivrede, umjetnosti, ekonomije i tehničkih znanosti (Bandel and Znaor, 2009.).

Uz prethodno spomenutu Zakladu, SEKEM također pruža zdravstvene usluge i socijalnu zaštitu svojim zaposlenicima, ali i nekim skupinama u zajednici preko Sindikata SEKEM zaposlenika (*eng. Cooperative for SEKEM Employees*), te institucijsku potporu projektima koji promoviraju organsku poljoprivredu kroz Egipatsko udruženje biodinamičkih poljoprivrednika (*eng. Egyptian Biodynamic Association*) (Hatem, 2007.).

Za svoj rad dr. Abouleish dobio je preko 30 međunarodnih priznanja i nagrada, među kojima su najprestižnije: *The Award for Outstanding Social Entrepreneurship* Arapske Akademije za bankarstvo i financijske znanosti u Jordanu 1988. godine, alternativna Nobelova nagrada *Right Livelihood Award* 2003. godine u Švedskoj te *Business for Peace Award* Oslo Business for Peace zaklade 2012. godine za povezivanje odnosa etičkog poslovanja i mira (icihm.org).

ORGANIZACIJSKA STRUKTURA SEKEM-a

Organizacija SEKEM podijeljena je u tri dijela. Svaki dio funkcionira samostalno, ali zajedno čine cjelinu koja pokriva sva područja potrebna za rad kompanije, ali i za neometan rad i život njihovih zaposlenika i njihovih obitelji. SEKEM Holding kompanija temelji se na poljoprivrednoj proizvodnji, Zaklada SEKEM zadužena je za socio-kulturološki razvoj inicijative i Sindikat SEKEM zaposlenika predstavlja temelj ljudskih resursa kompanije. Djelujući kolektivno, ovi dijelovi doprinijeli su novom modelu poslovanja temeljenom na načelima održive poljoprivredne proizvodnje i stavljanjem prioriteta na društveni razvoj i ekološku održivost. U tablici 1 prikazane su važnije godine u razvoju SEKEM-a.

Tablica 1. Razvoj poduzeća i udruženja u SEKEM inicijativi

Table 1 The development of companies and associations in the SEKEM initiative

Poduzeće	Godina osnutka
SEKEM	1977
TOS	1986
LIBRA	1988
Conytex	1994
HATOR	1996
ISIS	1997
Cooperative of SEKEM Employees	2000
SEKEM Academy fo Applied Arts and Science (Heliopolis Academy)	2000
SEKEM Holding	2001
LOTUS	2005
MIZAN	2006
SEKEM Development Foundation	2006
LOTUS Upper Egypt	2007
SEKEM for Land Reclamation	2008
PREDATORS	2010
Helopolis University for Sustainable Development	2012

Agronomske kompanije (SEKEM, 2013.)

SEKEM Grupa tvori integrirani sustav vrijednosti temeljen na biodinamičkoj poljoprivredi, koja počinje s poljoprivrednom proizvodnjom i završava isporukom proizvoda krajnjem potrošaču. Ova vertikalna integracija omogućuje poštivanje standarda i uvjeta duž lanca vrijednosti, te osigurava dostupnost visoke kvalitete sirovina.

Lotus

Lotus je prva kompanija SEKEMa. Njezina je glavna djelatnost obrada aromatičnog bilja i začina dobivenih biodinamičkim uzgojem biljaka. U Lotusu proizvode, uvoze i izvoze ekološko i biodinamičko sjeme, začine i bilje u svoje sestrinske kompanije *ISIS* i *ATOS*, ali i na razna inozemna tržišta pri čemu se pridržavaju svih Demeter smjernica za međunarodnu obradu proizvoda.

Lotus – Gornji Egipat (eng. Upper Egypt)

Utemeljen je 2007., a bavi se uglavnom sušenjem bilja i začina iz SEKEM-ovih farmi na području Gornjeg Egipta.

Libra

Osnovana je 1988., u početku je proizvodila poljoprivredne sirovine (žitarice, ulja, mliječne proizvode, voće i povrće, med). *Libra* čini poljoprivredni temelj opskrbnog lanca SEKEM-a, slijedi biodinamička načela u poljoprivrednoj i stočarskoj proizvodnji te proizvodnji komposta. Suradnja sa Soil & More International BV na projektu komercijalne proizvodnje komposta 2007. godine rezultirala je time da danas postoje dva kompostna mjesta, jedno u Sharkiai, a drugo u Aleksandriji. Od 2010. godine, *Libra* se koncentrira na stočarstvo, te je svoju biljnu proizvodnju prosljedila poduzeću SEKEM Melioracije (eng. *SEKEM for Land Reclamation – SLR*).

SEKEM Melioracije

Osnovana je zbog melioriranja pustinskih tala po biodinamičkim principima. Primarni im je zadatak povećanje proizvodnih površina na području Sinaja, Bahareya i Minya, te proizvodnja visokokvalitetnih sirovina za ostale SEKEM kompanije. Do preuzimanja biljne proizvodnje od LIBRA-e došlo je 2010. godine. Osim navedenog, zaduženi su za formiranje poštenih cijena, opskrbu kvalitetnim organskim sirovinama, unapređenje plodoreda, te planiranje proizvodnje za članove Egipatskog udruženja biodinamičkih poljoprivrednika.

El-Mizan

Nastala je temeljem suradnje između SEKEM Grupacije i Grow Group Holland, a bavi se uzgojem sadnica i sjemenskog materijala te pruža SEKEM ovim kompanijama i drugim proizvođačima voća i povrća pristup zdravom i cijepljenom sadnom materijalu.

Radnici cijepe biljke tako da koriste snažnu podlogu s visokim apsorpcijskim i transportnim koeficijentom koji će odabranoj plemki pružati dovoljno vode i hranjiva. Takva kombinacija cijepa i plemke vodi do povećanja u proizvodnji i do 10 % (Hatem, 2007.).

Hator

Bavi se pakiranjem svježeg, biodinamičkog voća i povrća, proizvedenog putem Libre. Hator izvozi na lokalna i međunarodna tržišta. Lokalno, oko 65 vrsta organskih proizvoda prodaje se pod markom ISIS u supermarketima i "Nature's Best Shops" širom Egipta. Pružajući proizvode visokog standarda kvalitete, Hator poštuje međunarodno predodređene standarde koji su vezani za kvalitetu, svježinu i zdravstvenu ispravnost proizvoda. Za međunarodni plasman koristi distribucijske kanale Organic Farm Food-a (Ujedinjeno Kraljevstvo) i EOSTA (Nizozemska).

ISIS

Kao začetnici i vodeći proizvođači na egipatskom tržištu ekološke hrane, voća i povrća, ISIS nudi širok spektar ekoloških proizvoda (riža, povrće, tjestenina, džemovi, datulje, začini, ulja, biljni čajevi i kave, sokovi) koje obrađuju i pakiraju. Korištenjem HACCP sustava (sustav osiguranja zdravstvene ispravnosti proizvoda) uz niz procesa kontrolira se stanje proizvoda, od polja do krajnjeg potrošača. Zbog svoje usklađenosti s najvišim normama u biodinamičkom uzgoju, ISIS proizvodi od 2006. godine nose Demeter oznaku. Izvoze uglavnom na područje Europe.

NatureTex

Od 1998. godine, kada je kompanija osnovana pod imenom *ConyTex* pa sve do danas, opskrbljuju tržište visoko kvalitetnim, isključivo organskim pamukom te proizvodima nastalim iz istog pamuka, poput dječje odjeće, lutaka i igraćaka, kućnog tekstila te odjevnih predmeta za odrasle. Proizvodi se prodaju na lokalnom i međunarodnom tržištu pod vlastitom robnom markom *Cotton People Organic*, *NATURETEX* ili privatnim oznakama „*Under the Nile*“ ili „*PWO – People Wear Organic*“.

Predators

SEKEM u suradnji s danskim tvrtkama *EWH Bio Production* i *Envision*, 2010. godine započinje masovnu proizvodnju korisnih mikroorganizama pod nazivom „*Predators Production Company*“. Predator Production tvrtka je specijalizirana za uzgoj i proizvodnju velikog broja prirodnih neprijatelja koji djeluju na mnoge štetočine u povrću i voću na otvorenom i/ili zatvorenom sustavu proizvodnje. Proizvodnja prirodnih neprijatelja odvija se na visokoj razini, s vrhunski opremljenim laboratorijima, te pod nadzorom egipatskih i danskih stručnjaka. SEKEM proizvedeno na vlastitim poljima, prodaje na međunarodnom tržištu kao učinkovitu alternativu upotrebi pesticida i drugih kemijskih proizvoda štetnih za biljke i ljude.

Društveni razvoj SEKEM-a

Kako bi se doprinijelo razvoju i kako bi se olakšala realizacija egipatskog jedinstvenog doprinosa globalnom napretku, SEKEM osniva Zakladu za razvoj (eng. SDF). Zaklada radi na poboljšanju kvalitete života podizanjem svijesti stanovnika, kao i poboljšanju uvjeta života. Naglasak je na povezivanju kvalitete života i samosvijesti kao osnovnom načelu koje mora biti praćeno razvojem morala i kulture kako bi sustavi bili učinkoviti.

Projekti u zajednici započeli su u ranim 80-ima prošlog stoljeća: ambulanta temeljena na antropozofiji i pokretanje *Društva za kulturni razvitak* (eng. *Society for Cultural Development*) s ciljem sponzoriranja predavanja, koncerata i drugih kulturnih aktivnosti. Godine 1987., počinje radom Centar za obrazovanje odraslih (*Mahad*) u kojem se obrazuju i djeca s poteškoćama u razvoju. Sljedeće, 1988., SEKEM otvora vrtić za lokalne beduinske zajednice; što se nastavilo razvijati u SEKEM školu, odnosno obrazovanje djece od vrtića do dvanaestog razreda (oko 18 godina) na temelju Waldorf principa obrazovanja. Školu pohađaju muslimanska i kršćanska djeca, a uči ih se da žive u harmoniji i imaju poštovanja prema drugim vjerama. Škola je također centar za pismenost nepismene djece u dobi od deset do četrnaest godina. Kako bi spriječili iskorištavanje djece u radu, SEKEM osniva *Društvenu školu* (eng. *Community School*) čiji je program odobrila Egipatska vlada te je uvršten u Egipatski zakon koji dozvoljava lagane fizičke poslove za djecu u dobi od 12 do 14 godina, osobito u poljoprivrednom sektoru, samo ako su povezani s odgovarajućim obrazovanjem i pravilnim uvjetima rada (Al-Jarida Al-Rasmiya, čl. 12, 1996). S obzirom na činjenicu da je rad najčešće povezan sa žetvom kamilice nastaje pojam *Djeca Kamilice* (eng. *Chamomile Children*). U 1997. godini, SEKEM utemeljuje *Centar za stručnu obuku* (eng. *Vocational Training*

Center) u kojem nudi razne programe obrazovanja kao što su stolar, mehaničar, električar, krojač, tehnolog biodinamičkog uzgoja i komercijalist. Centar također uključuje i umjetničku školu. SEKEM Akademija (sada Heliopolis University) otvorena je 2000. godine, a da bi se osiguralo zdravo, sigurno i humano radno okruženje 2000. osnovan je Sindikat djelatnika SEKEM-a (eng. CSE) pod kontrolom državnog tijela za socijalnu sigurnost (eng. *Cooperative Union of Social Affairs*) (Ims and Zsolnai, 2015.).

Temeljne vrijednosti (SEKEM.com)

SEKEM se temelji na ideji održivog razvoja i izgradnje bolje budućnosti za Egipat, ali i ostatak svijeta. Zastupa holistički pristup temeljen na antropozofiji, te obuhvaća ekonomske, društvene i kulturne pothvate s ciljem razvoja čovjeka.

Vizija

Održivi razvoj za budućnost u kojoj će svako ljudsko biće razvijati svoj individualni potencijal; gdje čovječanstvo živi zajedno u društvu koje odražava ljudsko dostojanstvo; i gdje se sva gospodarska aktivnost provodi u skladu s ekološkim i etičkim načelima.

Misija

Za ostvarenje misije potrebno je:

- uspostaviti biodinamičku poljoprivredu kao konkurentno rješenje za izazove 21. stoljeća na području zaštite okoliša, sigurnosti hrane te društvene sigurnosti,
- podržavati individualni razvoj kroz holističko obrazovanje i zdravstvenu skrb,
- stvarati radna mjesta koja odražavaju ljudsko dostojanstvo i koja podržavaju razvoj zaposlenika,
- izraditi uspješne poslovne modele u skladu s ekološkim i etičkim načelima,
- postaviti načela za održivi razvoj kroz istraživanja u prirodnim i društvenim znanostima,
- lokalno i globalno se zalagati za holistički pristup održivom razvoju

Cvijet održivosti³

Cvijet održivosti sastoji se od tri glavne razine, koje zajedno utječu na viziju SEKEMa o održivom razvoju. Prva razina sastoji se od tri glavna preklapljenog kruga, od kojih svaki sadrži jednu misao, a zajedno čine osnovu održivog društva:

- ekonomski život (pošteno i etičko stvaranje vrijednosti u harmoniji s okolišem, te osobnim i društvenim razvojem),
- društveni život (jednake mogućnosti za sve, poštovanje ljudskih prava, te poštovanje i dostojanstvo za svakoga) i
- kulturološki život (cjeloviti i kontinuirani razvoj vrijednosti, znanja, mogućnosti i svijesti o samostalnom razvoju).

U drugom krugu, uz te tri misli, navedeni su elementi koji se odnose na njihove međusobne odnose, tj. faktore na koje se prvi krug odnosi:

- životinje (osigurati dobrobit životinja, pružiti im njihova prirodna prebivališta te omogućiti raznolikost divljim životinjama),
- energija (efikasno korištenje energije te poticanje i primjena alternativnih izvora energije),
- zrak (poboljšanje kvalitete zraka te smanjenje ispuštanja stakleničkih plinova),
- voda (učinkovita i odgovorna uporaba vodnih resursa),
- tlo (poboljšanje i održavanje plodnosti tla),
- biljke (bioraznolikost, te korištenje ekološkog sjemena najviše kvalitete).

Treća razina SEKEM-ovog cvijeta održivosti prikazuje znakove zodijskih. Prema načelima biodinamičke poljoprivrede, znakovi zodijskih bitni su u određivanju određenih fokusa u poljoprivredi na određene dane, te oni pružaju povezanost cjelokupnog sustava. Prema Thunu (1999.) zvijezda Zodijskih prenose svoje impulse preko klasičnih elemenata (voda, zrak/svjetlo, zemlja i toplina) na tlo i dalje na biljke. Po tri sazvizja dodjeljuju se jednom elementu. Kako imamo dvanaest područja Zodijskih, nastaju četiri skupine koje nazivamo trigonima. Svaki od četiriju biljnih dijelova (korijen, list, cvijet, plod/sjeme) pripisujemo jednom trigonu. Zvizja zodijskih su od velike važnosti za rast

---

³ ideja cvijeta održivosti je bolje razumijevanje različitih utjecaja na poljoprivredni proizvodni lanac u održivom sustavu razvoja (soilandmorefoundation.org)

biljaka. Ona djeluju putem Sunca, Mjeseca i planeta, a ovi svoje snage posreduju biljkama preko klasičnih elemenata topline, svjetla/zraka, vode i zemlje.

Ukoliko spojimo sve tri razine cvijeta održivosti, dobivamo u potpunosti holistički sustav, kakav je i sam SEKEM. U centru pozornosti je čovjek, njegov odnos prema samom sebi i prema drugima. Krug se zatim proširuje na okolinu na koju čovjek može utjecati svojim radom. U konačnici, zodijački znakovi imaju utjecaj i na čovjeka i na njegovu okolinu. Na čovjeku je da izabere želi li vjerovati u to i poboljšati svoje odnose ili će biti skeptičan i egoističan, te pokušati kontrolirati svime sam.

ZAKLJUČAK

Rimska deklaracija o sigurnosti svjetske hrane reafirmirala je svačije pravo na pristup dovoljnoj količini hrane, koja će biti hranjiva i zdrava, te temelj u rješavanju problema gladi (World Food Summit, 1996). Primjena ekološke poljoprivrede ne može u potpunosti riješiti spomenuti problem, no ne smije stati samo na nekoliko postotaka u udjelu poljoprivredne proizvodnje neke države ili zajednice. Iako godinama marginalizirana i dostupna samo kupcima veće platežne moći, danas su osvještenost i obrazovanje ipak pridonijeli porastu proizvodnje. Postoji jasna potreba za novom paradigmom razvoja i suradnje koja se temelji na povjerenju i transparentnosti, a ne na strahu i sumnji. Odgovor bi mogao biti socijalno poduzetništvo koje je na našim prostorima još u povojima, ali u svijetu itekako aktualno. Da je riječ o mogućem i dobrom rješenju potvrđuje i strategija Europa 2020⁴, gdje je jedan od glavnih prioriteta održivi rast kojim se naglašava važnost „zelene“, energetske učinkovite i konkurentnije ekonomije, a kao rješenje spominju se modeli socijalnog poduzetništva. Ono daje veću važnost društvenom korisnom djelovanju, nasuprot surovom ostvarenju profita pod svaku cijenu. Socijalni poduzetnici doprinose održivom razvoju usmjeravanjem društva na očuvanje okoliša, klime te brige za energetiku.

Jedan on uspješnih primjera socijalnih poduzetnika je i Dr. Ibrahim Abouleish, utemeljitelj SEKEM-a. Ovaj pregledni rad predstavlja prvi korak u razumijevanju SEKEM-a na našim prostorima. Priča o SEKEM-u je sve samo ne jednostavna i dosadna. Tajna SEKEM-ova uspjeha nije samo u

---

⁴ Europska Komisija: Europa 2020. – Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast. Bruxelles, 2010., dostupno na: http://www.mobilnost.hr/prilozi/05_1300804774_Europa_2020.pdf

poljoprivrednoj djelatnosti, već u naporima da zaokruži ekonomske, društvene i kulturne sfere života. Da bi uspio u svom naumu i ostvarenju svog sna „Zelenog vrta usred pustinje“, nije bilo dovoljno samo znanje već i nadljudski napori u svladavanju raznih prepreka, koje mogu proći samo uporni i odlučni. Kroz razdoblje od gotovo 40 godina počevši s ekološkom poljoprivredom kao temeljem, uspješno je proveo složene poslovne pothvate, te otvorio mnoštvo obrazovnih i zdravstvenih ustanova. Snažan poticaj SEKEM-ove inicijative potvrdio se 1993. kada su u potpunosti uspjeli uvjeriti i dokazati štetnost primjene pesticida na pamuk, te prelazak na metode ekološke poljoprivrede. SEKEM je potvrdio da samo dijalogom i međusobnim uvažavanjem možemo doprinijeti općem razvoju. Razvojem ljudskih potencijala u okruženju u kojem se radi i živi doprinosi se boljoj motivaciji i želji za uspjehom kako pojedinca tako i kompanije. Sustav brige i podrške, kako institucijske tako i ljudske kako to vrši SEKEM pretvara korisnike u sposobne članove društva koji mogu vratiti zajednici i na taj način održavati pozitivan ciklus razvoja.

Zaključno, priča o poduzetničkom pothvatu sa sjevera Afrike koja je premostila ne samo prirodne prepreke već i one društvene, religijske i ekonomske, moguća je i u drugim zemljama, kao što već i sad postoje slučajevi u Pakistanu, Senegalu i Turskoj. Prvi veliki korak bio bi prelazak s autocentričnog na holističko promišljanje o okolišu.

LITERATURA

1. Al-Jarida Al-Rasmiya (1996.) Vol. 39, No. 13, pp. 2-47, Elimination of child labour, protection of children and young persons [online] http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=45791 pristupljeno 5. siječnja 2017.
2. Bandel, T. and Znaor, D. (2009.): Capitalizing on the Competitive Advantage of Sustainable Agriculture in Egypt SEKEM and Soil & More—a partnership for sustainable development. Sofia, Bulgaria, 82.
3. Cifrić, I. (1994.): Napredak i opstanak: moderno mišljenje u postmodernom kontekstu. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
4. Domínguez, J. (Ed.). (1994.): Social movements in Latin America: The experience of peasants, workers, women, the urban poor and the middle sectors. New York: Garland.
5. Fränkl-Lundborg, O. (2012.): Što je antropozofija. Antropozofsko društvo „Marija Sofija“. Zagreb
6. Goodstein, E.S. (2003.): Ekonomika i okoliš. Mate naklada, Zagreb

7. Hatem, T. (2007.): SEKEM: A Holistic Egyptian Initiative. UNDP. Egipto.
8. Ims, J.K. and Zsolnai, L. (2015.): Social Innovation and Social Development in Latin America, Egypt and India in Georges Enderle and Patrick E. Murphy (Eds.): *Ethical Innovation in Business and the Economy*. 2015. Edward Elgar. Cheltenham, UK. and Northampton, MA, USA. pp. 197-213.
9. Jurković, M. (2015.): Socijalno poduzetništvo kao instrument održivog razvoja. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu Ekonomski fakultet, Zagreb Mentor: izv.prof.dr.sc. Đurđica Fučkan
10. Kisić, I. (2014.): Uvod u ekološku poljoprivredu. Sveučilišni udžbenik, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
11. Maathai, W. (1985.): The Green Belt Movement. Nairobi, Kenya: General Printers.
12. Mizan, A. N. (1994.): In quest of empowerment: The Grameen Bank *impact on women's power and status*. Dhaka, Bangladesh: University Press Limited.
13. Merckens, K. (2000.): SEKEM – An Egyptian initiative. Paper presented at the EXPO 2000. Hannover, Germany, August 15-17, 2000.
14. Pejnović, D., Ciganović, A., Valjak, V. (2012.): Ekološka poljoprivreda Hrvatske: problemi i mogućnosti razvoja. Hrvatski geografski glasnik, 74(1.), 141-159.
15. Radwan, A., Gil, J. M., Diab, Y. A. A. and Abo-Nahoul, M. A. (2011.): Determinants of the adaption of organic agriculture in Egypt using a duration analysis technique. 85th Annual Conference, April 18-20, 2011, Warwick University, Coventry, UK.
16. SEKEM Group (2013.): Report on Sustainable Development 2012. SEKEM Holding for Investment Company S.A.E.
17. Steiner, R. (2001.): Poljoprivredni tečaj. Antun Gustav Matoš, Zagreb
18. Šimleša, D. (2010.): Ekološki otisak: kako je razvoj zgasio održivost. Zagreb: TIM press. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
19. Thun, M. (1999.): Praktično vrtlarenje – Biološko-dinamička metoda, BIO-ZRNO, Zagreb
20. Todd, H. (Ed.). (1996.): Cloning Grameen Bank: Replicating a poverty reduction model in India, Nepal, and Vietnam. London: Intermediate Technology Publications.
21. Veltmeyer, H. and Petras, J. (2000.): The dynamics of social change in Latin America. New York: Palgrave Macmillan.
22. Willer, H. and Kilcher, L. (2016.): The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2016. IFOAM, Bonn, and FiBL, Frick. 32,167 pp. <http://www.organicworld.net/fileadmin/documents/yearbook/2016>

23. World Food Summit (1996.): Rome declaration on world food security. 13-17 November 1996, Rome, Italy
24. Znaor, D. (1996.): Ekološka poljoprivreda. Nakladni zavod Globus, Zagreb

Internetske stranice (pristupljeno 05.01.2017.):

<http://www.SEKEM.com/en/about/vision-mission/>

<http://www.SEKEM.com/en/about/founders/dr-ibrahim-abouleish/>

<http://www.icihm.org/en/speakers/45-ibrahim-abouleish-md-english.html>

<http://www.soilandmorefoundation.org/projects/sustainability-flower>

Adresa autora – Author's address:

Ana Poštek, univ. bacc. ing. agr.,

e-mail: a.postek8@gmail.com

Kustošijanska 25

10000 Zagreb

Primljeno – Received:

20.02.2017.

Luka Brezinščak, mag. ing. agr.-corresponding author,

e-mail: luka.brezinscak@gmail.com

Celjska 3

10000 Zagreb

